

Doc. dr. sc. Antun Šundalić*

UDK 32:316(497.5)

Pregledni članak

GOSPODARSKI, SOCIO-KULTURNI I POLITIČKI OKVIRI SUŽIVOTA U ISTOČNOJ HRVATSKOJ

I. PRISTUP

Globalizacijski su procesi temu suživota učinili transnacionalnim i tehničkim pitanjem za koje je potreban politički blagoslov među državama. Problemi i zapreke koje se ovdje javljaju više su gospodarske (tržišne) naravi, manje kulturološke (jezik, konfesionalnost, povijesna različitost i slično). Uključivanje se u integracije - gospodarske, političke i vojne - danas pokazuje imperativom razvitka i držanja priključka s vodećim moderatorima svjetskih tokova. Taj je imperativ to veći, što su zemlje slabije razvijene, a posebice je prisutan u tranzicijskim državama postsocijalističkog razdoblja. Hrvatska dijeli sudbinu većine tranzicijskih zemalja te nastoji što prije ući u europske i svjetske integracije.

Dakle, Hrvatska je orijentirana na suživot s Europom u globalizacijskom smislu, prihvaća njezine uvjete demokratizacije, gospodarskog preustroja, medijskih sloboda, zaštite nacionalnih skupina, religijske slobode i slično. Nedostaci, međutim, na koje se pri tome upozorava iz Europe često se tiču upravo suživota, ali onog *specifično našeg* koji ima teret prošlih događaja, koji je nacionalno obojen, koji je često uvjetovan potrebom izravnavanja računa.

Dakako, riječ je o suživotu Hrvata i Srba, suživotu koji danas svoju specifičnost najviše određuje ratom i progonom nesrpskog stanovništva iz područja koja su bila okupirana od 1991. do 1995. (do redarstveno - vojnih akcija Bljesak i Oluja), odnosno 1997. (do mirne reintegracije Hrvatskog podunavlja).¹ Upravo zbog kratke vremenske distance od događaja 1991./92., zbog velikog broja poginulih, ranjenih i

Aktualnost teme suživota u Republici Hrvatskoj nije posljedica globalizacijskih procesa u svijetu. Suživot je vruća tema primarno nacionalnog sadržaja. Može li se novi početak suživota (dakako, između Hrvata i Srba) temeljiti na izgradnji građanske zajednice, ali tako da se ne potiskuje značenje nacije i nacionalnog? Mogu li se na oslabljenoj socijalnoj koheziji razvijati osjećaji građanske dužnosti kao nacionalne dužnosti? Mogu li kulturni mehanizmi, poput religije, tradicije i povijesnog naslijeđa, posredovati u zaživljavanju socijalnog povjerenja ili ga, suprotno, još više slabiti? Može li gospodarski razvoj biti polazna točka u građenju socijalnog povjerenja? Takva i slična pitanja vraćaju nas na individualnu razinu ljudskog djelovanja koja bi prva trebala potvrditi zaživljavanje zajedničkih interesa koji ne bi bili obojeni skupnim (nacionalnim ili konfesionalnim). Suživot bi tek na individualnoj razini trebao početi kao egzistencijalna nužda i egzistencijalni interes, nikako kao institucionalno rješenje politike. Revitalizacija je gospodarstva prvi korak kojim se instalira gospodarska kooperativnost oko zajedničkog interesa - višeg životnog standarda.

KLJUČNE RIJEČI:

suživot, socijalna kohezija, nacija, građanska zajednica, gospodarska kooperativnost

¹ Teret suživota Hrvata i Srba na ovim prostorima međutim ima svoje daleko dublje korijene. Još iz vremena turske okupacije Slavonije (1526.-1687.) i u godinama koje su slijedile pravoslavni dolaze u ove krajeve u dvama velikim valovima pod vodstvom patrijarha Arsenija III i Arsenija IV. Još je veće miješanje ovih naroda na hrvatskom prostoru u prvoj i drugoj Jugoslaviji, ali raslo je i nezadovoljstvo glede nacionalnih, konfesionalnih, jezičnih i sl. pitanja (vidi A. Šundalić (1999.) Crkva, vjera i politika, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada (poglavlje 1.2. Religija i rat, str. 22-40, kao i tekst A. Šundalić (1997) A model of peaceful reintegration and the possibility to live together. Društvena istraživanja, Vol. 6, No.2-3, str. 217-233). Također je informativna za ovu temu i knjiga I. Rogića (2000.) Tehnika i samostalnost, Zagreb, HSN, posebice njeno 10. poglavlje (str. 513-602).

prognanih s okupiranih područja² te zbog sporog i vrlo otežanog procesa povratka prognanih, još uvijek je vrlo teško objektivno tražiti i očekivati zaživljavanje uporišta novog suživota, uporišta koje bi apstrahiralo od nacionalnog i konfesionalnog te bi se isključivo temeljilo na gospodarskim interesima.

2. PRETPOSTAVKE NOVOM UPORIŠTU SUŽIVOTA

Ako se pokazalo da je u bivšoj Jugoslaviji ideološko koncipiranje suživota među različitim skupinama (različitim po nacionalnim, konfesionalnim, jezičnim, povijesnim i drugim obilježjima) kratkog vijeka te da ne poništava specifičnosti različitih entiteta, nego ih, upravo suprotno, pojačava, tada je opravdano zagovarati vrijednosti pluralnog društva koje jamči pravo na razliku. Pluralizam zapadne demokracije, gledano idealno-tipski, danas je, stoga, model prema kojemu se treba okrenuti nova hrvatska zbilja.

Iskorak iz nacionalne zajednice (u kulturološkom značenju)³ ka *građanskoj zajednici* pretpostavlja apsolviranje četiriju nezaobilaznih zadataka: 1. zaživljavanje *građanske dužnosti* (aktivno sudjelovanje u javnim stvarima, postojanje interesa za javne probleme); 2. prihvaćanje *političke jednakosti* (ista prava i obveze za sve); 3. *solidarnost, povjerenje i tolerancija* među građanima; 4. stvaranje *građanskih asocijacija* (kroz koje će jačati norme i vrijednosti civilne zajednice, posebice kooperativnost) (Putnam, 1995:47-48). Taj iskorak treba shvatiti ne kao zaborav nacionalnog, već kao njegovo popunjavanje nedostajućim dijelovima koji mu pripadaju.

² U siječnju 1992. zabilježen je najveći broj prognanih i izbjeglih osoba u Hrvatskoj, čak 700 tisuća što je 15 % ukupnog stanovništva Hrvatske. Od prognanih iz Hrvatske čak je 39,08 % iz Baranje i istočne Slavonije, po vjeroispovijesti ih je 95,2 % rimokatolika, a po nacionalnosti 93,8 % Hrvata. Rat je u Hrvatskoj prouzročio 8882 poginule osobe, 2820 nestalih osoba, 26 448 ranjenih od kojih 17 802 invalida, 4 273 djeteta ostalo je bez jednog roditelja, a 54 bez obaju. Ratna se šteta procjenjuje na 22 milijarde dolara. (prema Rogić, I. (1995) Progonstvo i povratak, Zagreb, Sysprint, str. 16,72-76, 50)

³ V. Pusić razlikuje dva lica nacionalizma: *kulturni nacionalizam* (koji obilježavaju ksenofobičnost, autoritarnost, uniformnost u državi i religiji, zatvorenost, utemeljenost nacije na iracionalnom, ...) i *liberalni nacionalizam* (koji se temelji na kategoriji slobodne volje i racionalnog izbora) (Pusić, 1998:86-87).

Hrvatska stvarnost, opterećena strahom za nacionalno (povijesno utemeljenim!), ne djeluje obećavajuće glede nicanja građanske zajednice (civic community) koja je jedino plodno tlo razvoja demokracije što ne znači i potiskivanje značenja nacije. Korak koji se u toj temi ne smije preskočiti jest bistrenje shvaćanja nacije. Naciju treba shvaćati kao *zajednicu simboličnih srodnika* koji "...dijele isto zajedničko ime, jezik, simbolični univerzum predaka, predodžbu o zavičajnu teritoriju na koji je srodnička zajednica stekla "prirodno pravo" itd." članom se nacije postaje na temelju slobodne odluke, a ne biološke veze. Na toj se podlozi oblikuje građansko društvo koje članove nacionalne zajednice praktično štiti (njihova prava na život, slobodu i vlasništvo), a politički ih aktivira u biranju predstavnika vlasti i odlučivanju (Rogić, 2000:133-136). Nacija je zajednica, a ne društvo, reći će J. Maritain.⁴ Riječ je o najcjelovitijoj i najslabijoj zajednici nastaloj u civiliziranom životu. Specifičnost *biološkog* podrijetla nacije (lat. nasci = roditi se) Maritain prikazuje obilježjima rođenja i podrijetla: "rođenje za razumski život i za civilizacijske djelatnosti; podrijetlo svojstveno obiteljskim predajama, društvenom i pravnom odgoju, kulturnom nasljeđu, zajedničkim shvaćanjima i običajima, povijesnim sjećanjima, patnjama, zahtjevima, nadama, predrasudama i zajedničkim ozlojeđenostima." Riječ je o *zajednici tipičnih osjećajnih oblika* koja je "ukorijenjena u fizičko tlo s obzirom na grupu i u čudoredno tlo s obzirom na povijest; ona postaje nacijom kada se to činjenično stanje posvjestiti..." (Maritain, 1992:20).

To ne treba ispustiti iz vida kada se analiziraju nacije i njihova približavanja društvu u građanskom smislu. Tada će biti razvidno zašto su, u našem slučaju, navedene Putnamove četiri teme građanske zajednice (građanska dužnost, politička jednakost, solidarnost - povjerenje - tolerancija, asocijacija) temeljene na kooperaciji socijalnih struktura) daleko od realizacije u postojećim prilikama. Razbijena je socijalna kohezija u javnosti eliminirala osjećaje *građanske dužnosti kao nacionalne dužnosti*: Sve je manje vjere u učinkovitost i smislenost bavljenja javnim prob-

⁴ "U *zajednici* društveni odnosi proiziaze iz povijesno zadanih situacija i sredina; tipični oblici kolektivnih osjećaja ili nesvjesna kolektivna društvenost preteču nad osobnom sviješću i čovjek se pojavljuje kao proizvod društvene grupe. U *društvu* osobna svijest ima prvenstvo, društvenu grupu oblikuju ljudi, a društveni odnosi potječu od neke ideje, neke inicijative, iz voljnog nauma ljudskih osoba." (Maritain, 1992:19)

lemima jer se oni i tako rješavaju "gore". *Politička jednakost* shvaća se sve više kao fraza. *Solidarnost, povjerenje i tolerancija* u uvjetima osamljivanja pojedinca pri rješavanju egzistencijalnih problema dobivaju prostora još samo u Crkvi. Postojeće se *socijalne strukture* uglavnom usredotočuju na goruće probleme svojeg resora instruirane kratkoročnim (time i partikularnim) političkim imperativima, a ne *kooperativnim* mjerama koje bi bile vođene općim interesima.

Nezaživljenost se prikazanih ključnih tema građanske zajednice kratko može ocrtati sintagmom *kriza socijalnog kapitala*. Po Putnamu socijalni kapital počiva na povjerenju, normama i socijalnom angažiranju. *Socijalno povjerenje*, tvrdi Putnam, *olakšava kolektivni život na političkoj i na ekonomskoj razini* (Putnam, 1994:69). Snaga socijalnog kapitala proizlazi iz stupnja povjerenja u društvu, odnosno među njegovim pojedinim dijelovima, pozorava Fukuyama. Ključnu ulogu u posredovanju i zaživljavanju socijalnog kapitala imaju *kulturni mehanizmi* kao što su *religija, tradicija ili povijesno nasljeđe* (Fukuama, 2000:40-41). Bliža, pa i dalja, prošlost nam pokazuje da su upravo spomenuti kulturni mehanizmi više doveli u pitanje socijalno povjerenje na ovim prostorima negoli što su ga jačali. Za nas je stoga važan korak *obnova socijalne kohezije* kroz oživljavanje osjećaja uzajamnog povjerenja, kao i povjerenja u institucije sustava.

Socijalna je kohezija u Hrvatskoj vidno narušena i to na više razina: na *političkoj* (nepovjerenje prema izabranim predstavnicima vlasti zbog neispunjavanja predizbornih programa), na *gospodarskoj* (nepovjerenje radnika prema poslodavcima, nepovjerenje poslodavaca prema državi, i obratno), na *međuljudskoj razini svakodnevice* (nepovjerenje u drugu osobu zbog razlika u socijalnoj poziciji, zbog nacionalne i konfesionalne pripadnosti, zbog stranačke pripadnosti i drugo). Polarizacije društva, koje se iz toga izvode, nisu većim dijelom specifičnost hrvatskog društva. Primjerice, u većini društava Zapada ljudi su razdijeljeni prema bogatstvu, ugledu i moći, zatim prema obrazovanju i kulturnim navikama (stilu života), također i prema stranačkoj pripadnosti ili političkoj orijentaciji i drugom. Dakle, socijalna je stratificiranost svojstvena demokratskim, otvorenim društvima koja mehanizmima socijalne mobilnosti (radnim i poduzetničkim uspjesima, političkim aktivizmom, obrazovanjem, ...) održavaju takvo stanje prihvatljivim za većinu.

Hrvatskom je, međutim, društvu svojstvena, uz spomenute, i *polarizacija po nacionalnoj pripadnosti i, vezano uz nju, po konfesionalnosti*. Ta se, pak, polarizacija odražava na sve ostale društvene procese i odnose. Tako će, na primjer, nezaposlenost u istočnoj Slavoniji Hrvat shvaćati kao nebrigu njegove države za Hrvate zbog udovoljavanja srpskom stanovništvu. Nezaposleni će Srbin svoju situaciju tumačiti kao posljedicu toga što je Srbin. Još aktualniji je primjer različito tumačenje povratka prognanih Hrvata i ostalih ne-Srba. Hrvati i drugi povratnici osjećaju se materijalno i moralno oštećenim te svoj povratak vide kao satisfakciju kojom će ih se materijalno zbrinut i moralno potvrditi kao žrtve srpskog terora. Srbi, pak, u povratku prognanih vide opasnost i nepravdu za sebe jer su uvjereni da je za sve što je bilo kriv netko drugi, netko tko više ne živi ovdje.

Očito je da se ovdje egzistencijalne teškoće tumače kroz pripadnost skupini, u ovom slučaju naciji, a ne kroz individualno djelovanje i karakteristike (npr. neadekvatna stručna sprema za određeni posao) niti kroz posebnost okolnosti (npr. kriza gospodarstva, nepostojanje potrebe za radnom snagom). Nacionalne se skupine ovdje pojavljuju kao, upotrijebimo psihološki pojam, "zaslijepljene skupine" koje vide isključivo sebe, svoje probleme i interese, bez uviđavnosti za slične ili iste probleme i interese druge skupine.

3. KOJA JE ISTINA JAČA?

Spomenuti nas primjeri dovode pred dileme: što je u temelju društvenog života - institucije ili pojedinci; čime je određen pojedinac - pripadnošću skupini ili svojim sposobnostima? S pozicije metodološkog individualizma J. Elster će reći da je pojedinačno ljudsko djelovanje osnovna jedinica društvenog života. Ali mogućnosti su pojedinca unutar društva određene ograničenjima (fizičkim, ekonomskim, pravnim, psihološkim). No, s druge strane, institucije štite društvo od raspadanja uslijed razornog djelovanja individualnih strasti i interesa. Stoga se institucija postavlja poput divovskog pojedinca koji nameće pravila pojedincima, a koji je u isto vrijeme i sastavljen od mnoštva pojedinaca (Elster, 2000:35,175).

Osnovna je institucija društva *obitelj*. Njome je posredovana primarna socijalizacija kojom se pojedinac priprema na život po vrijednostima i normama širih skupina (obrazovne, profesionalne, radne, ...), a koje su kompatibilne vrijednostima i normama nacije. Već je Durkheim naglašavao ključnu

ulogu obitelji, obrazovnog sustava (škole) i vjerske organizacije (Crkve) za postizanje visokog stupnja socijalne kohezije kroz zaživljavanje kolektivne svijesti. Pokazuje se da su i danas spomenute institucije zadržale tu ulogu.

Obiteljska je socijalizirajuća uloga najčešće transmisija pamćenja pripadnosti. Nacionalne se vrijednosti ugrađuju u svijest svojih članova kroz sustav obrazovanja. Dominirajuća, pak, vjerska organizacija, a u hrvatskom je narodu to Rimokatolička crkva, u srpskom Srpska pravoslavna crkva, predstavlja se kao vjekovni čuvar i skrbnik nacionalnog bića. Briga je za očuvanje i razvitak nacionalne tradicije priznato pravo svakoj naciji suvremenog svijeta. Također je naciji priznato "prirodno pravo" na nacionalni teritorij. No, kada se među nacijama pojavi nesuglasje oko toga "prirodnog prava", tada se ono širi na gotovo sve razine nacionalnih razlika. Te se razlike počinju shvaćati kao suprotnosti koje najčešće onemogućavaju miran i skladan suživot, pa, dakako i razvoj.

Vjerska se organizacija u svojoj socijalizirajućoj ulozi najčešće, pored skrbi za nacionalne vrijednosti, orijentira na skrb za dostojanstvo ljudske osobe. Dakako, ovdje je riječ o kršćanskoj vjeri koja na Objavi temelji shvaćanje božanske prirode čovjeka. Čovjeku su dane vrijednosti ljubavi, služenja, opraštanja i trpljenja za drugog čovjeka. Ne samo Rimokatolička, već i Srpska pravoslavna crkva, svoje poslanje nalaze upravo u širenju tih vrijednosti. Postići dodir na razini *jednostavnih ljudskih odnosa* iz kojih će proizaći *zajednička akcija*, zamišljeni je koncept stvoren odmah po završetku Drugog vatikanskog koncila.⁵ On je danas vrlo poželjan baš na ovim prostorima. Graditi suživot na principu zalaganja za razvoj države u kojoj se živi kako bi se priskrbili bolji uvjeti za život svih (bez opterećenosti o pripadnosti drugih), značilo bi prionuti zajedničkoj akciji čiji je temelj osjećaj građanske dužnosti. Da je razvoj novo ime mira, istina je rečena prije 34 godine u enciklici *Populorum progressio* Pavla VI. koji kao vezivno tkivo među narodima uzima poštivanje dostojanstva

drugih, suradnju u korist zajedničkog dobra i volje za mir (Pavao VI, 1991:322).

Tako značajnu ulogu religije za mir i razumijevanje među narodima u svijetu naglašava poznati katolički teolog Hans Küng. On drži jednim od najvećih događaja dvadesetog stoljeća buđenje globalne ekumenske svijesti. Jer, tvrdi Küng, "Nema mira među narodima ovoga svijeta bez mira među svjetskim religijama! Nema mira među svjetskim religijama bez mira među kršćanskim crkvama!" (Küng, 1994 :392). Na tim stavovima Küng temelji tezu o sukobima na Balkanu u kojima nijedan narod, nijedna vjerska zajednica nisu ostali bez krivnje. Vjerske se zajednice na ovim prostorima moraju riješiti, tvrdi Küng, predodžbe "stereotipnog neprijatelja" i time pridonijeti stvaranju ozračja povjerenja. Naravno, Küng ne zaobilazi ni odgovornost zakašnjelog reagiranja zapadnih političara zbog kojih je, tvrdi on, život izgubilo više od 250 tisuća ljudi (Küng, 1996:6).

Dakle, Rimokatolička crkva i Srpska pravoslavna crkva, kao dvije kršćanske crkve, pozvane su širiti ozračja povjerenja na ovim prostorima. No, za tu zadaću potrebna je zajednička želja *polaženja od istine*, za početak one svakodneve koja, pak, nosi još uvijek svježije tragove ratnih godina.

Pokušaji ublažavanja i umanjivanja dogođenog zla nije nikakav doprinos temeljima suživota. "Tako, primjerice, iritirajuće djeluje pohvala hrvatskoj Vladi i "lokalnim Srbima" od strane jednog stranog državnika za to što su imali volje i našli načina da prevladaju "nesuglasice". Sve ono što se dogodilo u Domo-vinskom ratu nazvati "nesuglasticama" zacijelo ima prizvuk, ako čak nije u službi umanjivanja razmjera zla, i prije je *preprekom istinskom procesu pomirenja nego što bi mu bilo u službi.*" (Vuleta, 1998:169) /podv. A:Š:/ Političko izbjegavanje razgovora o dogođenom, a onda i o krivnji, samo je udaljavanje od realizacije političkog koncepta suživota.

Takav je koncept zacrtan *Temeljnim sporazumom o istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu*, takozvanim *Erdutskim sporazumom*. Njegove točke 4, 5, 6 i 7 naglašavaju osiguranje povratka izbjeglih i prognanih u njihove domove i jednaka prava s drugim stanovnicima područja. Prijelazna će uprava raditi na uspostavi povjerenja među etničkim zajednicama, jamčit će međunarodno priznata ljudska prava i temeljne slobode. Također se jamči nadoknada izgubljene ili uništene imovine i

⁵ Riječ je o dokumentu Rimokatoličke crkve "Dijalog s onima koji ne vjeruju" u kojem se Crkva zalaže za uspostavljanje dijaloga s drugom stranom na trima razinama: na razini traženja istine, na razini jednostavnih ljudskih odnosa, kao i na razini zajedničke akcije u postizanju praktičnih ciljeva. (Dijalog s onima koji ne vjeruju, Dokumenti 22, Zagreb, KS)

slično. No, u 14 točaka Sporazuma ni na jednom mjestu nije spomenut zločin koji se dogodio, pa, dakako, ni potreba razlikovanja krivca i žrtve, progonitelja i prognanih *kako bi se izbjegle suvišne tenzije*. To je licemjerje političkog viđenja suživota prisutno u nizu kasnijih rješenja konfliktne svakodnevice ovoga područja. Slikovit je primjer nedavno medijski prikazan u dječjem vrtiću u Tenji, nedaleko Osijeka. U istom vrtiću hrvatska djeca čine skupinu leptirića, a srpska skupinu bubamara. Djeca se od rane životne dobi uče diferenciranju (po nacionalnoj, konfesionalnoj, kulturno-povijesnoj i sl. liniji), a ne zajedništvu i povjerenju.

Ako je istina kriterij sebe i lažnosti, kazano u Spinozinom duhu, tada je istina o stanju međunacionalnog povjerenja (između Hrvata i Srba posebno), kao pretpostavke suživota, još uvijek istina razdvajanja, a ne povezivanja. Korak koji ovdje nedostaje, a trebao je biti primarnim zadatkom, jest revitalizacija gospodarstva. Tek je kroz ekonomske interese moguće premostiti jaz nacionalne diferencijacije. Poduzetnički je impuls ključno uporište građenja socijalne stabilnosti ovoga područja.

4. ZAKLJUČAK

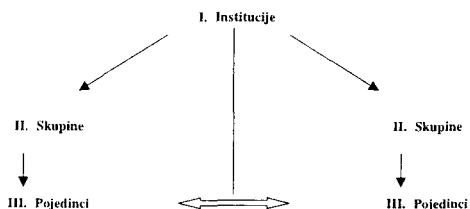
Suživot je na ovim prostorima primarno tema nacionalnog sadržaja. Apstrahirati od tog obilježja, značilo bi nemati uvid u realne okolnosti koje su u svemu poprimile nacionalni predznak.

Nacija i nacionalizam nisu zabranjene, a ni zaboravljene teme. Opća nam sociološka teorija nacije i nacionalizma daje prikaz nastanka i razvoja ideje nacije na Zapadu, kao i njezinog širenja u svijetu. Ona tumači prostorno-vremensko nastajanje različitih struktura, ideologija i pokreta nacionalizma u modernom razdoblju. Također razumijeva kolektivna osjećanja i sentimente nacionalnog identiteta koji su praćeni elementima svijesti (Llobera, 1998:223). Među nacijama koje su činile sastavnice bivše Jugoslavije, ta je tema osobito aktualna. Kao takva ne bi trebala danas, u novonastalim nacionalnim državama, predstavljati zapreku suživotu. No, ona to postaje upravo zbog tereta koji se stvarao u proteklim stoljećima. Posebice je veliko opterećenje donijelo zadnje desetljeće.

Rješenja koja su ponudile institucije, koja su dakle institucionalno postavljena, nailaze već na skupnoj razini na teškoće zaživljavanja, poglavito kada je riječ o skupinama s nacionalnim predznakom (a o njima je ovdje riječ). Skupna se, pak, razina potvrđuje kao diferenciranje na individualnoj razini

koja, samim time, ostaje u napetosti spram institucionalne razine. Događa se suprotno od željenoga (Shema 1.)

Shema 1.

Premda politička razina institucija ima za cilj spajati, a ne razdvajati, smirivati, a ne provocirati nesuglasice, socijalni realitet često pokazuje suprotne učinke. Stoga je važan korak osjetiti *suživot kao egzistencijalnu nuždu koja će na razini individualnih kontakata i suradnje u svakodnevici nadjačati i preskočiti skupnu razinu diferencijacije* te učiniti institucionalna rješenja funkcionalnim.

Socijalna je interakcija svakodnevice najprisutnija kao intersubjektivni dodiri. Ako su ti dodiri "face to face", tada su oni vrlo fleksibilni i ponajčešće kidaju tipizirane sheme od kojih se polazi, upozoravaju Berger i Luckmann (1992:47-49). Ako su institucije tipizacije koje kao objektivna zbilja imaju prinudnu moć nad pojedincima, tada je pred svakog pojedinca drugi stavljen ili kao "značajni drugi" ili kao "zbor" beznačajnih za njegov identitet (Berger - Luckmann, 1992:177). U postojećim bi prilikama stoga bio važan korak postići da onaj drugi, ili oni drugi, nisu nacionalno i konfesionalno predestinirani za značajne ili beznačajne u životu svakodnevice. Tada bi suživot mogao dobiti anacionalno obilježje što ne znači i antinacionalno. Nacionalno treba ostati bitno i neizbrisivo, ali ne razdvajanja radi, nego radi uvažavanja i suradnje.

Uvažavanje i suradnju najprije se može naći u gospodarstvu. Gospodarski je okvir, razvidno je, upravo početni okvir suradnje kroz materijalno mjerljive učinke (rast životnog standarda na individualnoj i društvenoj razini, smanjivanje nezaposlenosti, potreba za stručnim kadrom i slično) koji ne ovise o nacionalnoj već o *gospodarskoj kooperativnosti*.

LITERATURA

1. Berger, P. ; Luckmann, T.: Socijalna konstrukcija zbilje, Zagreb, Naprijed, 1992.
2. Dijalog s onima koji ne vjeruju, Dokumenti 22, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
3. Elster, J.: Uvod u društvene znanosti, Zagreb, Jesenski & Turk - HSD, 2000.
4. Fukuyama, F.: Povjerenje, Zagreb, Izvori, 2000.
5. Küng, H.: Krivnja u sukobima na Balkanu je zajednička, Zagreb, IKA 1/1996, 1996.
6. Küng, H.: Kršćanstvo i svjetske religije, Zagreb, Naprijed, 1994.
7. Llobera, J. R.: Nationalism - Internationalism, u zborniku: C. Jenks: Core Sociological Dichotomies, London, SAGE Publications Ltd., str. 208.-227., 1998.
8. Maritain, J.: Čovjek i država, Zagreb, Globus - Školska knjiga, 1992.
9. Pavao VI.: Populorum progressio, u "Sto godina katoličkog socijalnog nauka", Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1991.
10. Pusić, V.: Demokracije i diktature, Zagreb, Durieux, 1998.
11. Putnam, R.: Democracy, development and the civic community: Evidence from an Italian experiment, u zborniku "Culture and development in Africa", Washington, str. 33-74., 1994.
12. Rogić, I.: Progonstvo i povratak, Zagreb, Sysprint, 1995.
13. Rogić, I.: Tehnika i samostalnost, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2000.
14. Šundalić, A.: A model of peaceful reintegration and the possibility to live together, "Društvena istraživanja", Vol. 6, No. 2-3/1997, str. 217-233., 1997.
15. Šundalić, A.: Crkva, vjera i politika, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 1999.
16. Vuleta, B.: Odraz ratnih i poratnih prilika na pitanja praštanja i pomirenja u pastoralu, Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije, 3/1998., str. 168-175, 1998.

Antun Šundalić, Ph. D.

ECONOMIC, SOCIO-CULTURAL AND POLITICAL FRAMES OF COEXISTENCE IN THE EAST CROATIA

Summary

The actuality of the coexistence issue in the Republic of Croatia is not a consequence of the world globalization process. It is a hot issue of primarily national contents. Can the new start of coexistence (between the Croats and Serbs, of course) be based on building of the civil community the way it the weakened social cohesion develop the feeling of civil duty as the national one? Can the cultural mechanisms like religion, tradition and historical heritage mediate in realization of social trust? Can the economic development be a starting point in building social trust? These and similar issues return us to individual level of human activities which should be the first to confirm the realization of mutual interest which will not be coloured by the collective (national or confessional). The coexistence would initiate the existence need and existence interest only on the individual level, and never as the institutional solution of the politics. The economy revitalization is the first step to install economic cooperativeness of mutual interest - higher standard of living.

KEY WORDS

coexistence, social cohesion, civil community, nation, economic cooperativeness